

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник дев'ятнадцятий

Н
Л
—
В
К

и
»
'6

УКРАЇНСЬКІ ПРИСЛІВ'Я
ТА ПРИКАЗКИ

Упорядкував
Михайло Пазяк

*Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
Київ — 1976*

ВСТУПНЕ СЛОВО

Прислів'я та приказки — неоціненна скарбниця народної мудрості. Ці немеркнучі перлини збагачують нашу мову, роблять більш точними висловлювані нами думки.

«Бувають такі крилаті слова, — писав В. І. Ленін, — які з дивною влучністю виражають суть досить складних явищ»¹. Володимир Ілліч радив укласти великий словник прислів'їв та приказок. Сам В. І. Ленін використовував народні вислови, афоризми у своїх публіцистичних статтях, промовах, філософських працях.

Захоплені відгуки про силу і поетичну красу прислів'їв знаходимо у видатних письменників. Максим Горький підкреслював, що в простоті слова — найбільша мудрість, прислів'я завжди короткі, а розуму і почуття вкладено в них на цілі книги. «Я дуже багато вчився на при-

¹ В. І. Ленін. Повне зібрання творів, т. 25, с. 133.

слів'ях.— писав Горький,— інакше: на мисленні афоризмами»¹.
Іван Франко, який багато років присвятив збиранню і вивченню народної творчості, називав прислів'я та приказки «багатим і важним скарбом... у скарбівні нашої мови... її коштовними перлинами»². М. О. Шолохов говорив, що прислів'я — це згустки розуму і знання життя. «Їх тисячі, десятки тисяч,— писав він.— Як на крилах вони перелітають із століття в століття, від одного покоління до іншого, і не видно тієї безмежної далі, куди спрямовує свій політ ця крилата мудрість»³. М. Т. Рильський порівнював народне слово з дорогоцінним алмазом, який слід доглядати, шліфувати, «щоб дедалі більше граней у ньому переливалось і виблискувало, відбиваючи все незрівнянне багатство наших днів»⁴.

¹ О. М. Горький. Літературно-критичні статті. К., Держлітвидав України, 1951, с. 331.

² І. Франко. Галицько-руські народні приповідки, т. I. В кн.: Етнографічний збірник, т. XVI. Львів, 1905, с. 6.

³ Михайл Шолохов. Собрание сочинений в восьми томах, т. 8. М., Гослитиздат, 1960, с. 339.

⁴ Максим Рильський. Як парость виноградної лози. К., «Наукова думка», 1973, с. 41.

Протягом тисячоліть прислів'я та приказки змінювались, шліфувались, одні відходили в небуття, другі народжувались, ще інші мінiali свій зміст. Народ постійно відбирав і осмислював найтипівіші явища в природі, праці, побуті. Ці спостереження закріплювались в мові, передавались наступним поколінням, ставали народною мудрістю, кодексом неписаних законів моралі й поведінки.

Прислів'я та приказки побутували у нас з незапам'ятних часів. Поява писемності в Київській Русі застала цей жанр народної творчості вже в розвинутому вигляді. Автори перших пам'яток давньоруської літератури не просто фіксують фразеологізми, а й використовують з відповідною ідейно-художньою метою. Прислів'я часів Київської Русі як спільна спадщина увійшли до мов трьох братніх народів — російського, українського і білоруського.

З самого початку збирання народних афоризмів постало питання їх наукової систематизації. В Росії і на Україні з'являються фразеологічні словники, укладені за найпростішим, тоді дуже поширеним способом розміщення матеріалу — за початковими літерами слів кожної приказкової одиниці. Так були укла-

дені збірки «Приповісті посполиті» (кінець XVII — початок XVIII ст.) Климентія Зіновієва, «Малорусские пословицы и поговорки» (1834) В. Смирницького, «Галицькі приповідки і загадки» (1841) Г. Ількевича, «Сборник малорусских пословиц и поговорок» (1857) В. Шиняцького-Ілліча, ряд російських збірок прислів'їв тощо. Але з часом алфавітний принцип побудови пареміографічних збірок виявився недосконалим, тому в XIX ст. з'являються фундаментальні збірки прислів'їв, укладені за смислово-тематичними групами, такі як «Пословицы русского народа» (1862) В. Даля, «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1864) М. Номиса, «Мудрослів'я народу слов'янського в прислів'ях» (1852) чеського вченого Ф. Челаковського та ін. Паралельно з тематичною виникає класифікація прислів'їв за їх опорними словами. Зразки із спільними стрижневими словами об'єднуються в окремі групи, а ті, в свою чергу, розміщуються в алфавітному порядку. За цим принципом

¹ Пареміологія, або пареміографія — наука про прислів'я, назва походить від грецького слова «паремія» — притча, прислів'я.

І. Франко побудував «Галицько-руські народні приповідки» у шести книгах.

У радянській науці з успіхом використовуються різні принципи розміщення прислів'їв та приказок. Найбільшого поширення набув тематичний принцип, за яким побудовані «Українські народні прислів'я та приказки» (1955 і 1961 рр., група упорядників, за редакцією М. Т. Рильського), «Українські народні прислів'я та приказки» (1963, упорядники В. Бобкова, й. Багмут, А. Багмут), «Народ скаже, як зав'яже» (1971, упорядник Н. Шумада) та ін. У нашій збірці матеріал згруповано також у відповідні тематичні розділи.

Прислів'я та приказки охоплюють найрізноманітніші сфери життя і побуту людей, виробничу діяльність, взаємини між ними. Переважна більшість прислів'їв виникла і закріпилась в усному мовленні як реакція на різні випадки життя. Постійно поповнювалась прислів'я на скарбниці і за рахунок пісень, казок, легенд, переказів («Хата чужая, як свекруха лихая», «За цари Панька, як земля була тонка»). Збагачували її також книжні джерела — художні та публіцистичні твори. До народних афоризмів перейшов і ряд висловлювань класиків мар-

ксізму-ленінізму, діячів культури, митців слова: «Релігія — опіум народу» (К. Маркс), «Вчитися, вчитися і вчитися» (В. І. Ленін), «Людина — це звучить гордо» (М. Горький), «Труд переростає у красу» (П. Тичина) та ін.

Процес творення прислів'їв безперервний. Кожна епоха збагачує народну мудрість новими мотивами, образами. Особливо це помітно на прислів'ях, що виникли в радянський час. У них відображено всі етапи розвитку Радянської держави від Великої Жовтневої соціалістичної революції до сучасного мирного комуністичного будівництва, прославляється Комуністична партія, її засновник і організатор В. І. Ленін: «Ленін не вмер, він живе й тепер», «До щастя й свободи веде партія народи» та ін. Переосмислено значення окремих прислів'їв, які побутували ще в дожовтневий час: «Колгоспне діло роби сміло» (із давнього «Чесне діло роби сміло»), «Нащо і клад, коли в колгоспі лад» («Нащо й клад, коли в сім'ї лад») тощо. Інші виникли як новотвори в умовах радянської дійсності: «У нас народи вільні, бо права всім рівні», «Розцвіло нове життя, старому нема вороття», «Вітчизна — мати, за неї треба головою стояти» та ін.

Прислів'я у своїй класичній формі, що склалися у далекому минулому, відображають класові стосунки між людьми в феодальному і капіталістичному суспільстві, соціальну нерівність, антагонізм між багатими і бідними: «Мужик землю засіває, а пан хліб поїдає», «Гроші йдуть до багатого, а злидні до бідного». В різких контрастах змальовується життя трудящих і експлуаторів. Тут виступають персонафіковані образи правди, кривди, злиднів, горя, бід: «Правда в постолох, а кривда в чоботях», «У бідного біда скаче, а дитина їсти плаче»; часто вживаються народна символіка і алегорії: роса — сльози («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»), іржа — горе, туга («Іржа їсть залізо, а горе — серце») та ін. Сатиричними фарбами, з гострою іронією і сарказмом зображуються у прислів'ях церква й релігія. Попів, ченців народ вважав паразитами, які наживаються на людському горі («Людське горе попа годує»). Людям праці властивий стихійний матеріалістичний світогляд, що виник в результаті їхньої багатовікової трудової діяльності, життєвого досвіду. Народ висміює міфічне пекло («В пекло, то в пекло, бодай буде тепло», «У пеклі все

тепло, а піди в рай, то й про дрова дбай»), поєднуючи гумор з дошкульною іронією («Не рад Гриць до церкви зайти, та мусить, бо понові собаки загнали»). Споконвіку слов'яни були хліборобами. Тому багато прислів'їв відображають їхню працю в сільському господарстві, дають поради, коли краще сіяти і збирати урожай («Сій овес у кожусі, а жито в брилі», «Як зелене жати, то нічого не мати»). Спостереження за явищами природи давали змогу людям пізнати їх взаємозалежність («Багато спігу — багато хліба», «Сухий марець, мокрий май, буде жито, як той гай»). Здавна в народі високо цінилися ремесла — ковальство, кравецтво, шевство, млинарство, що знайшло своє відбиття і в фольклорі («У ремісника золота рука», «Діло майстра величає»). Але більшість прислів'їв цієї групи втрапили своє первісне значення і зараз вживаються в переносному («Не святі горшки ліплять»). У прислів'ях і приказках про родинні взаємини даються поради або висловлюється те чи інше ставлення до конкретних людей та їхніх стосунків. У прислів'ях, як і в піснях, яскраво відбита пошана до матері, ці народні вислови прейняті ліризмом, наповнені неслівними зворо-

тами («В кого рідна пенька, в того й голівка гладенька», «У дитини заболить палець, а в мамі серце»). Емоційно, схвильовано передаються в прислів'ях інтимні почуття, розлука, туга за милим («Сухар з водою, аби, серце, з тобою», «До любові небоги нема далекої дороги»). Несправедливий суспільний лад спотворював родинні стосунки, місечив світлі почуття кохання і родинного щастя. Прислів'я ніби перестерігають дівчину, що «Заміж іти — не дощову годину перестоят», що в родині свекрухи на неї чекає важка праця («Всі в сім'ї сплять, а невістці молоти велять»). Не обминає народна мудрість і найрізноманітніших побутових вад людей, гостро засуджується пияцтво («Де чарка, там і сварка», «Горілку полюбив — родину знищив»), висміюються тупі, обмежені люди, заздрішники, богузи та ін. Для сатиричного змалювання негативних рис народ вдається до образів, узятих зі світу природи. Дурні зіставляються з ослами («Осла визнаш по вухах, а дурня по балачках»), злі, жорстокі, підступні уособлюються в образах скажених собак, вовків, гадюк («Вовк линеє, а вдачі не міняє», «Гадюка змірає, а зілля хватає»).

Прислів'я та приказки, як два різновиди одного жанру, між собою тісно пов'язані. Тому при укладанні фразеологічних збірок вони подаються разом. Однак між цими видами народної творчості є певна смислова й структурна різниця. Більшість дослідників вважає, що прислів'я становлять собою закінчені судження, мають завершену думку, оформлену реченням («Друзі пізнаються в біді»), приказка — це елемент судження, частина речення («Хоч вовк траву їж»).

Протягом багатовікової історії прислів'я та приказки змінювали не тільки своє значення, а й форму. Вони, як правило, тяжіють до стислості думки, лаконічності вислову («Правда очі коле», «Під лежачий камінь вода не тече»). Часто від прислів'їв відокремлюються їх ядра, які продовжують побутувати паралельно, як усечені порівняння, приказки, ідіоми («Нехай буде гречка», «П'яте колесо до воза», «Ні риба, ні м'ясо», «Море по коліна»).

Всім прислів'ям властива ритмічна організація мови, відповідне звукове оформлення. Багато прислів'їв легко членуються за звучанням на окремі стопи, з цезурою посередині, їх частини між собою римується («Не кайся рано вста-

ти, а кайся довго спати»), іноді зустрічається в них внутрішнє римування («Горобець — молодець, а ластівка краща»).

Прислів'я та приказки активно збагачують мову художньої літератури. Часто письменники вводять народні афоризми в сюжетну канву своїх творів, називають ними свої повісті, романи, п'єси. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного, «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» М. Крошівницького, «Кров людська — не водиця» М. Стельмаха, «Розацькому роду нема переводу» О. Ільченка та ін.

Прислів'я невід'ємні від життя людини, як і її мова. Вони свідчать про гострий розум народу, його глибокі естетичні почуття, високу мораль. Народ не тільки користується готовими зразками, які одержав у спадщину від попередніх поколінь, а й рясно творить нові, що відображають наше щасливе сьогодні.

Михайло Пазяк

Наша партія могутня
нас веде в ясне майбутнє

Леніна вчення ясне
ніколи над світом не згасне.

Леніна заповіт облетів увесь світ.

І батьки, і діти вивчають Леніна
заповіти.

За вірну науку і слова — Леніну
навіки хвала.

Леніна слово не забудеться: що
сказав, те збудеться.

В ленінському слові завжди
знаходимо думки нові.

Леніна стяг до комунізму вказав
шлях.

Ленін був, є і буде, народ про нього
не забуде.

Ленін дав свободу всьому трудовому
народу.

Ленін не вмер — він живе й тепер.

Ленін нашу долю вивів на волю.

Ленін простий, як правда, мудрий,
як народ.

Леніна твори — найясніші в світі
зорі.

Хто твори Леніна вивчає, той про
його справу дбас.

Від ленінської науки міцніють
розум і руки.

В ленінській дружбі правда і сила.

Ленінським шляхом народи пішли—
щастя й свободу собі здобули.

Ленінізм — це думка нова, це партії
нашої основа.

В партії Леніна вчись, за народну
справу активно борись.

За комуністами підеш — дорогу
до щастя знайдеш.

Для нас партії слова — що крила
для орла.

До щастя й свободи веде партія
народи.

Хто за партією йде, той у народу
підтримку знайде.

Ми міцнієм і ростем, бо за партією
йдем.

Ленін, партія нам проклали путь —
їх ідеї зорями цвітуть.

Ми і наші діти турботою партії
зігріті.

Сила партії незмірна, бо народу
вона вірна.

У партії нашої думка єдина: щоб
була щаслива кожна людина.

Партія говорить слово, а ми
відповідаєм: «Готово!»

Партія — світоч миру, вона вселяє
у наші серця силу й віру.

Партія учить народ не боятись
перешкод.

Сімнадцятий рік прийшов —
кожний трудар щастя знайшов.

Сімнадцятий рік продовжив
робітникам і селянам вік.

Старий світ зруйнували, новий
збудували.

Нема панів-круків, і земля перейшла
в наші руки.

Панам був рай, та настав їм край.

Цар і бог — геть обох!

І гетьман брав, і Денікін брав,
аж поки «годі!» комунар сказав.

Петлюра в ліс, а Денікіна взяв біс.

Червоне козацтво не дало народу
в кріпацтво.

Радянська сила ворогів розбила.

Здобули волю — відшугали долю.

Позаростали дороги, де ходили
панські ноги.

До церкви ходили — темними жили.

Як до церкви ходить перестали,
жити краще стали.

Церкву забули — темряву обминули.

Батьки наші й діди зазнали багато
біди, прийшла Радянська влада —
стала щаслива громада.

Куркуля прогнали — заможними
стали.

Пропав пан, золотиться лан, землю
трактор крас, селянин співає.

Коли трактор появився, урожай
вдесятерився.

Неписьменний час минув — кожний
грамоту здобув.

Вільне життя народу дала
революція, уквітчала його
Конституція.

Здобутки революції закріплені
в Конституції.

Великі права нам Конституція дала.

Радянська влада прийшла — жінка
щастя знайшла.

У нас народи вільні, бо права всім
рівні.

З кожним роком, з кожним днем
ми міцнієм і ростем.

І дома, і в полі всього масмо доволі.

Батько й мати в колективі, то й
діти щасливі.

Цвітуть наші діти, як пишні квіти.

В радянській оселі всі люди веселі.

Тепер місто і село однаково
розцвіло.

Аж серце радіє, як колгосп міцніє.

Гарна доля в колгоспного поля.

Колгосп — сила наша, що не хата —
повна чаша.

Зажив у колгоспі — збудував хату
на помості.

Спасибі Іллічу — електрикою свічу.

У колгоспі працювати — горя, лиха
не знати.

Де колись було болото, там
колгоспний хліб, як злото.

Де степ з вітрами розмовляв, там
сад свій килим розіслав.

Агронаука — врожаю запорука.

Артільний хлібець не зміряєш
на горнець.

Не важкі тепер жнива, бо є техніка
нова.

Землю трактор крас, селянин співає.

Розцвітає наша доля на колгоспнім
полі.

Тепер нам треба радіти, бо в нас
вчаться й старі, й діти.

Навчання і труд поруч ідуть.

Росте техніка потужна, з нею люди
ростуть мужні.

В працюватім колективі всі заможні
і щасливі.

Всі трудівники — світлого
майбутнього будівники.

Осіддали міцно атом, став він
мирним нашим братом.

○

Автомати встановили — ручну працю
замінили.

○

Наші перемоги — до комунізму
дороги.

○

По-комуністичному жити — народові
служити.

○

Комунізму величні будови кличуть
нас на подвиги нові.

У нас людина людині — друг,
товариш і брат.

○

Народна дружба і братство —
дорожче всякого багатства.

○

Вся радянська земля зігріта сонцем
із Кремля.

Щастя народу — в свободі, міць
держави — в народі.

○

У Радянському Союзі всі трудящі —
друзі.

○

Росіяни нам брати — легко з ними
в ногу йти.

○

Росія й Україна — з одного кореня
калина.

○

Честь Вітчизни — наша честь.

○

Наша слава — Радянська держава.

○

Від Карпат і до Паміру наші люди
прагнуть миру.

○

Квітам потрібне сонце, а народам —
мир.

Мир буде, війна руйнує.

Народ — за мир, за війну — банкір.

Ті, що війну готують, самі ніколи
не воюють.

Мир у світі буде — його хочуть
всі трудящі люди.

Миром дорожити — людям довго
жити.

Нас не залякають палії війни: наш
спокій боронять радянські сини.

Справа миру правдою Леніна міцна.

Про нові дні складемо нові пісні.

Мужича правда колюча,
а паньська на всі боки гнуча

Багачева правда гірша брехні.

Пани правди не кажуть,
а розумному рот зав'яжуть.

В панські ворота широко увійти,
та вузько вийти.

Казав пан: «Кожух дам!»,—
та слово його тепле.

Заробив у пана плату: з чотирьох
дощок хату.

Пан добрий, як отець: взяв корову
і овець, а пані, як мати: казала
і теля взяти.

Пани б'ються, а в мужиків чуби
тріщать.

Панська ласка, що вовча дружба.

Панських груш не руш:
як погниють, самі віддадуть.

Панські руки чужу працю люблять.

Про вовка помовка, а чорт пана несе.

«Тату, лізе чорт у хату!» —
«Дарма, аби не пан».

Святих пан цілує, а людей мордує.

Тоді пани добрі, як сплять.

Бідняк робить, а багачеві родить.

Бідний на сорочку старається,
а багатий і кожуха цурається.

Бідний до всіх рідний, а багатий
нікому не радий.

Бідний від праці аж рветься,
а багатому черево дметься.

Бідному від роботи мозолі печуть,
багачеві у калитку гроші течуть.

Бідному все вітер в очі віє.

Бідному куди не киць, то все
догори діркою.

На бідного Хому і дерево падає.

У бідного біда скаче, а дитина їсти
плаче.

Як бідний плаче, ніхто не бачить,
а багатий скривиться, так усяк
дивиться.

Наймитові з хазяїном не брататися.

Як найнявся, так продався.

Служив у дуки — натерпівся муки.

Ой матінко-зірко, служите панам
гірко.

Ні хліба, ні солі, сам бурлак
у неволі.

З розкоші не йдуть у міхоноші.

Цілий вік з торбою не лаявся.

Доробився хліба, аж зійшов на діда.

Багатий все парікає, що мало має.

Багатий не любить дати.

Багатий ніколи не винуватий.

Багатий робить, як хоче, а бідний — як може.

Багатому її під гору вода тече,
а вбогому і в долині треба
криницю копати.

Багатому її чорт діти колище.

Гроші йдуть до багатого, а злидні —
до бідного.

Багатому свято, а в бідного діла
багато.

Багатому щастя, а вбогому трясця.

В багача очі завидючі, а руки
загребущі.

Доки багатий стухне, бідний
з голоду опухне.

У багатого живіт росте, а в бідного
горб від роботи.

Забагатів Кіндрат, забув, де його
й брат.

Куркуль нажив багатство не своїм
горбом, а чужим трудом.

Хто багат, той панам брат.

Як багач, так і рвач.

Якби не був свинуватий,
то не був би і багатий.

В царських законах бідному, як рибі
в ятері: куди голову не сунь, скрізь
петля.

Закон у панів — як диньло: куди
повернеш, туди й вийшло.

Коли карман пустий, то й панський
суд глухий.

Де гроші говорять, там правда
мовчить.

Богові поклони, а панам мільйони.

Релігія, бог, церкви, дзвони — це
все старі забобони.

З божої волі продав штани, купив
солі.

Щодень бога хвалить і щодень людей
дурить.

Щіп з богом говорить, а на чорта
дивиться.

Святі хлібом не нагодують.

Благослови, владико, дерти з бідного
лико.

У владики два язика: одним бога
хвалить, другим людей дурить.

В піст їмо хрін, а в м'ясиці —
кислиці.

З говіння не буде спасіння.

Гучно дзвін дзвенів, та до злиднів
вів.

Дяк — що будяк: хоч трошки,
а вколе.

Кавав дяк, що гусей не їсть,
а повна миска кісточок.

Наш піддячий любить хліб гарячий,
а як голодний, то їсть і холодний.

Коли ігумен за чарку, то братія
за ковші.

Де ладаном пахне, там земля чахне.

Вовче горло, а попівське око —
то яма бездонна.

Голодного нагодуєш, а попа —
ніколи.

Обдирає стодоли, а покриває
костьоли.

40

Дурень іде молитися, а піп із нього
живиться.

Де темно, там піп добре бачить.

Дурневі чудо, а попові хліб.

І попи, і пани — одного поля
бур'яни.

Коли б не піп та не пан, то не
був би й мужик голоштан.

Коли б піп за плуга взявся, то б
і світу відцурався.

Кому в голову дурман, а пону гроші
в карман.

Людське горе пона годує.

Піп без молитви не вкраде.

41

Нема нікому так добре на світі,
як попові та котові: обидва лежать
та хліб дурно їдять.

Піп з хрестом, а чорт з хвостом.

Піп та дяк звикли на дурняк.

Попа одним обідом не нагодуси.

Попи хрестили б і телят, якби
і з них могли що взять.

Попи — як воли: що зачеплять, то
й потягнуть.

Попові завжди панахида сниться.

Тікайте, кури: піп іде.

Убрався піп у ризи, а чорт у рядно,
та й тягнуть водно.

У попа все долоня свербить.

У попа вовче горло, а ведмеже
черво.

У попа здачі, як у шевця остачі.

У церкві піп прикидається братом,
а поза церквою стає людям катом.

Сюди хрестом, а туди хвостом.

За чужу кривавицю купив у церкву
плаганицю.

Куди йти, то йти, аби не
до церкви.

У церкві обновився хрест, а на
попові — ризи.

Ченці й бога в монастирях продають.

Чернецька злоба до гроба.

○
Чернець святці розгортає, а на
молдобиць поглядає.

○
Не рад Гриць до церкви зайти,
та мусить, бо попові собаки загнали.

Як ведеться, так і живеться

Коли весело живеться, до роботи
серце рветься.

Роботящі руки гори вернуть.

Дерево міцне корінням, а людина —
трудовим горінням.

Без діла сидіти — то можна одубіти.

Без діла слабів сила.

Без трудів не їстимеш пирогів.

Без труда нема плода.

Була б лише охота — наладиться
кожна робота.

Взявся за гуж — не кажи, що
не дуж.

Чужим потом не нагрівся.

Добрий початок — половина діла.

Зробиш сяк-так, а вийде ніяк.

Нехай — недобрий чоловік.

Любиш їздити — люби й саночки
возити.

Коли став робити, то байдки
не бити.

Без діла жить — тільки небо коптить.

Маленька праця краща за велике
безділля.

Кінець — ділу вінець.

Якщо добре працюватимеш, честь
і славу матимеш.

Не той молодець, що починає,
а той, що кінчає.

Праця чоловіка годус, а лінь марнус.

Не хитруй, не мудруй, а добре
працюй.

Будеш трудиться — будеш
кормиться.

Не відкладай на завтра, що
сьогодні можеш зробити.

Трудова копійка годує довіку.

Плуг та борона самі не багаті,
а весь світ годують.

Хто в роботі, той і в турботі.

Чесне діло роби сміло.

Хто рано підводиться, за тим діло
водиться.

Що ранком не зробиш, то вечором
не здогониш.

Що посієш, те й пожнеш.

Посієш вітер — пожнеш бурю.

Поки не упріти, доти не уміти.

Пороби до поту, то й поїси в охоту.

Як будеш чесно працювати, то
прийде сама доля до хати.

Готуй воза взимку, а сани влітку.

Як ручки зароблять, так ніжки
сходять.

Дожився до того,
що не має нічого.

Хто за свята питає, той штани
латає.

Вміння і труд все перетруть.

В огні залізо сталиться.

Почав діло — роби вміло.

За невміння деруть реміння.

В умілого й долото рибу ловить.

У вмілого руки не болять.

Треба нахилитися, щоб з криниці
води напитися.

Пошануй одежину раз, вона тебе —
десять раз.

Тернина грушок не родить.

Само не впаде з неба, а постаратися
треба.

Щоб добре жити, треба працю
любити.

На чужий труд ласий не будь.

Сади густо — не буде пусто.

Хліб на хліб сїяти — ні молотити,
ні віяти.

Хто літом працює до поту, зимою
поїсть в охоту.

Яке посіщ, таке і звісш.

На городі всього сади — як прийде
зима, не знатимеш біди.

Хто літом спеки боїться, той зимою
не мас чим грїться.

Ранній пар родить пшеничку,
а пізній мїтличку.

Коли цвіте бїб, то тяжко на хліб,
а як мак, то не так.

Горох, капуста — хата не пуста.

Гречка каже: а мене хоч в золу,
аби в пору.

Жито гарне, та день малій.

Посїй жито, васильки вродяться самі.

Зеренце до зеренця, то й буде мїрка.

Як уродить у житї мїтлиця, то буде
хліб і паляниця, як уродить житець,
то і хлібу кїнець.

Як прочистиш зерно, так і зїйде
воно.

Кукурудзу посїш до дощу —
матимеш сало до борщу.

Сїй овес у кожусі, а жито в брилі.

Мак сім літ не вродив, а голоду
не зробив.

Не вродив мак, то перебудемо й так.

Не вмів сушити насіння — суши
тепер голову.

Овес у трьох кожухах, та вітру
боїться.

Просо вітру не боїться, а дощеві
кланяється.

Пшениця колоситься — життя
веселиться.

Яка пшениця, така й паляниця.

Весна — наші отець і мати: хто не
посіє, не буде жати.

Землю поважай —
вона дасть урожай.

Гній у поле одвезеш — більше хліба
привезеш.

Більше землю удобрій — будеш
мати урожай.

Клади гній густо — на току не буде
пусто.

Добре ґрунт угноїш — урожай
потроїш.

Як мілко орати, краще випрягати.

Глибше орати — більше хліба мати.

Як почав орати, то в сопілку
не грати.

Хто навесні не хоче орати, той буде
взимку голодний спати.

Найкращим зерном засівай —
збереш добрий урожай.

Посієш вчасно — вродить рясно.

Чорна нива білий хліб родить.

На добрій землі що не посієш,
те і вродить.

Хто сіє, оре, не знає
про горе.

Один урожай збирай, а про
другий дбай.

Як будеш робити, так буде
й родити.

Днем раніше посієш — на тиждень
скоріше збереш.

Поки зерно в колоску,
не засиджуйсь в холодку.

Весна ледачого не любить.

Бджола мала, а й та працює.

Роби, роби, то й матимеш, посій
жита, то й жатимеш.

Без труда нема плода.

Рідко посієш — рідко зійде.

Яка трава, таке й сіно.

Без роси і трава не росте.

Казав ячмінь: «Кинь мене в грязь,
то будеш князь!»

○
Де цвіток, там і медок.

○
День у жнива рік годус.

○
Згайнуєш на жнивах хвилину —
втратиш не одну зернину.

○
Хто хоче збирати — мусить добре
засівати.

○
Біліє колос — давай жатці голос.

○
Підійми всяк колосок: з колосків
росте мішок.

○
Не питає добрий жнець, чи широкий
загонець.

○
Який жнець, такий снопець.

Розпочалися жнива — закачуй
рукава.

○
Сніп до снопа — буде копа.

○
Як жнива закінчили впору, буде
що возить в комору.

○
Коси, коса, поки роса, а як роса
додолу, то ми додому.

○
Як сіно косять, то дощів не просять.

○
Як на току молотиться, то і в хаті
не колотиться.

○
Як робота добре йде, то й
молотарка гуде.

○
Не той урожай, що в полі, а той,
що в коморі.

Роби сіно в погоду, бо зогниє
в негоду.

Кому вліті холод, тому взимі голод.

Літо на зиму робить.

Що вліті вродиться, то взимі
згодиться.

Що літом одкидаєш ногою, то зимою
візьмеш рукою.

Зима спитає, де літо було.

Без господаря двір плаче, а без
господині хата.

В доброго хазяїна і соломника
не пропаде.

Всякий двір хазяїським оком
держиться.

Добрый господар рук не покладає.

Де господар добре робить, там
і поле буйно родить.

В мене три повні комори: в одній
вітер, в другій збитий горнець на
мак, а третя стоїть так.

В дощ хати не покривають,
а в погоду не капає.

Хату руки держать.

Своя хата не ворог — коли
прийдеш, прийме.

Хата чужая, як свекруха лихая.

Чужий хлівець не множить овець.

На те коня кують, щоб
не спотикався.

Гладь коня вівсом, а не багатом.

Доброго коня і в стайні куплять.

З доброго коня не шкода і впасти.

Не в тім сила, що кобила сива,
а в тім, що не везе.

Любиш поганяти, люби й коня
годувати.

На доброго коня не бери батога.

Не то кінь, що в болото увезе, а то,
що з болота вивезе.

Сип коневі мішком — не ходитимеш
пішком.

Хто коня годує, той дома ночує.

Сінним конем, а солом'яним волом
не далеко заїдеш.

З козла ні шерсті, ні молока.

Корова в дворі — харч на столі.

Молоко в корови на язичі.

Не голодна корова, коли під ногами
солома.

Пошануй худобу раз, а вона тебе
десять раз пошанує.

Діло майстра величає.

Хто що знає, тим і хліб заробляє.

На те коваль держить кліщі, щоб
у руку не пекло.

Добре коваadlo не боїться молота.

Добре тому ковалеві, що на обидві
руки кус.

Коли не коваль, то й кліщів
не погань.

Куй залізо, поки гаряче.

Неук кус — коней пус.

Не молот кус, а коваль.

У коваля руки чорні, а хліб білий.

Хто робить лемеші, той їсть книші.

Лемеш та чересло — найліпше
ремесло.

Ненагріте залізо не зігнеш.

Дірявого мішка не наповниш.

Бездонної бочки не наллеш.

Мельник шумом багатий.

Ремесло — не коромисло, плечей
не відтягне.

Без клинка не розкоlesh пенька.

Без сокири не тесляр, без голки
не кравець.

Не взявшись за сокиру, хати
не збудуєш.

Голкою криниці не викопаєш.

Ложкою моря не вичерпаєш.

Швець знай своє шевство, а
в кравецтво не мішайся.

Голка всіх одягас, а сама гола
ходить.

Завжди швець без чобіт, а тесля
без воріт.

Добра пряха і на скрипці наряде.

Яка прядка, така й нитка.

Яка пряха, таке й полотно ляже.

Мисливець мокрий, а рибак сухий
нічого не варті.

Щоб рибу їсти, треба в воду лізти.

Кіт їв би рибу, а в воду не хоче.

То шис, то поре, а все питкам горе.

Як хочеш шить, то перш вузлика
зав'яжи.

Не святі горшки ліплять.

Печені голуби не летять до губи.

Не навчишся плавати, поки в вуха
води не пабереш.

Де ліниво працюється, там пожитку
не чується.

Ледачий два рази робить, а скупий
два рази платить.

Лежачи, і камінь мохом обросте.

Б'ють не лежачого, а ледачого.

Ліниве так робить, як мокре горить.

Бракороб і нероба — одна хвороба.

Лежачий плуг скоро поржавіє,
ледача людина скоро постаріє.

Хто лінивий, той і сонливий.

Хочеш їсти калачі, не сиди на печі.

Хоч не в'їжно, але вліжно.

Хто ледащо, тому їсти нема що.

Ранні пташки росу п'ють, а пізні
слізки ллють.

Зі сном, як з волом, борися, а рано
вставати не ліниєся.

Не кайся рано встати, а кайся
довго спати.

Хто пізно встас, у того хліба не стас.

За сон коня не купиш.

Не жалкуй на сусіда, коли спиш
до обіда.

Сонливий та лінивий — рідні брати.

Хто як постелить, так і виспитьєся.

Чекав дід на обід, без вечері
спати ліг.

В хаті гувьки, а в городі ані
цибульки.

Гулі не одного в лапті вбули.

Сьогодні загульно, а завтра
цибульно.

Де все гостина, там голод недалекій.

Не штука розкинути, а штука
зібрати.

Хто малого не шанує, той великого
не вартує.

Своє на ніжки ставить, а чуже з ніг
валить.

На чуже пшоно окропцю
не приставляй.

Хоч не красне, але власне.

З чужого воза хоч серед поля злазь.

Краще своє мати, як на чуже
позирати.

Хочеш мати — мусиш дбати.

Як добре ведеться, то й загублене
знайдеться.

Хто більше має, той більше хоче.

Як дбаєш, так маєш, як робиш,
так ходиш.

Живемо — нога за ногу зачіпається.

Живемо так собі: часом з квасом,
порою з водою.

Де багато, там розсипають.

Є багато, то минеться, а нема,
то обійдеться.

Багато — два гриби в борщ.

Як є борщ і капуста, то хата
не пуста.

Добрий борщик, та малий горщик.

Коли ласувать, так ласувать: криши,
жінко, ціле яйце в борщ.

Свій борщ хоч не солоний, а ліпший,
як чужа юшка.

Благодареники за вареники, каші
не їв, борщу не бачив.

Були вареники, та на вербу
повтікали.

Вареники доведуть, що й хліба
не дадуть.

Вже є й дрова, й вода — коли б сир
та мука, то б вареників наварила.

За одним присідом вечерея з обідом.

Чотири горшки — та все галушки.

Добрий горщик, та поганий борщик.

Голод вовка з лісу гонить.

Голод і кня не боїться.

Голод людей морить і по світу
гонить.

Голодний горобець залізе
і в горнець.

Голодній курці все просо на думці.

Голодній кумі хліб на умі.

Голодному й опеньки м'ясо.

Дві діжі розчинив, а і одної нема
чим замісити.

Не замісиш густо, як у коморі пусто.

Гарбуза найсеся, а на вербу
подивишся — та й станеш голоден.

Дали їсти, а не було де сісти.

Їж, коза, лозу, коли сіна немає.

Ласа їда — животу біда.

Не жалій хазяйки: Їж картоплю
з лущайкою.

Хата велика: є де сісти, та нічого
їсти.

Хочеш їсти калачі, то не сиди
на печі.

Як проголодається, то хліба дістать
догадається.

Густа каша дітей не розганяє.

Добра каша: крушина за крупиною
ганяється з дрючиною.

Отак наші: горщик каші, черепок
масла.

Дорога ложка до обіду.

Рахувати сир-масло, то й вареників
не їсти.

Як мед, то й ложкою.

До повної миски усі з ложками.

Від такої страви ляжеш уздовж
лави.

Їв би паляниці, та зубів нема.

Де ви, пироги? Тут є ваші вороги.

Хата гарна не вуглами,
а пирогами.

І сало потало,
і ковбасам лихо стало.

Коли є хліба край, то й під вербою
рай.

Чайки сідають на воду — чекай
доброї погоди.

Грім гримить — хліб буде родить.

Ластівки низько літають — дощ
обіцяють.

Лебідь летить к снігу, а гусь —
к дощу.

Роси нема — дощ буде.

Ластівка день починає, а соловей
його кінчає.

Вечір покаже, який був день.

Ранок вечора мудріший.

Час, як і вода: все йде вперед.

Час — не віл, його не палигасш.

Гарно і при місяцю, коли сонця немає.

Тиха погода, хоч мак сій.

У погоду і смутний веселим буває.

Погода — всім вигода, а сльота — всім гризота.

Доки цвіте трава, то ще зими нема.

Пищить снігур — скоро зима буде.

Вдень плющить, а вночі тріщить.

То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха.

Хто в листопаді не мерзне, тому і в січні біда нічого не зробить.

Як зазиміє, то й жаба оніміє.

Як сніг упаде, то пастух пропаде, а як розтане, то пастух устане.

Грудень землю грудить, хату студить.

Сумний грудень і в свята, і в будень.

Зимою деньок, як комарів носок.

Зимова днина така: сюди тень, туди тень, та й минув день.

Такий мороз, аж зорі скачуть.

Січень січися, а ти до печі тієнися.

Січень не так січе, як у вуха пече.

Зимне тепло, як мачушине добро.

Коли січень найгостріший, тоді
рочок найплідніший.

Зима багата снігами, а осінь —
снопами.

Багато снігу в році — багато хліба
на тоці.

Зима біла усе сіно з'їла.

Питає лютий, чи добре взутий,
а марець хватає за палець.

Скільки сніг не лежатиме,
а розтавати буде.

Буває март за всі місяці варт.

Сім погод надворі: сіс, віс, мутить,
крутить, рве, зверху лєс, знизу мете.

Одна ластівка не робить весни.

Навесні цебер води — ложка болота,
а восени ложка води — цебер болота.

Весна днем красна, а на хліб пісна.

Сухий березень, теплий квітень,
мокрый май — буде хліба урожай.

Весняний день рік годусь.

Коли квітень з водою, то травень
з травою.

Як купа хруців навесні, то будуть
проса рясні.

Майська роса — крапці вівса.

Два дощики в маю — певно бути
врожаю.

Як у травні дощ надворі, то восени
хліба повні комори.

В маю стоячі води приносять лукам
шкоди.

Травень холодний — рік хлібородний.

Прийде май — в землю дбай,
прийшов іюнь — хоч сій, хоч плюнь.

Червень тому зелениться, хто
працювати не ліниться.

Бджоли раді цвіту, люди — літу.

Влітку і качка прачка.

Влітку дощ іде не там, де ждуть,
а там, де жнуть, не там, де просять,
а там, де косять.

В липні надворі пусто, зате на полі
гуето.

В серпні хліборобам три роботи:
і косити, і орати, і сіяти.

В серпні серпи гріють, а вода
холодить.

Літо збирає, а весна поїдає.

Як вересніс, то дощик сіс.

Як початок вересня гідний, то цілий
рік погідний.

Жовтень ходить по краю
та й виганяє птиць із гаю.

Осінь на рябому коні їздить.

○
Восени і горобець ситий.

○
Осінь каже: «Я уроджу!», весна
каже: «А я погляджу!»

Життя прожити —
не поле перейти

На віку — як на довгій ниві.

Вік ізвікувати — не в гостях
побувати.

Життя — як стерня: не пройдеш,
ноги не вколочши.

Живий про живе думас.

З ким жити, того не гнівити.

Вір своїм очам, а не чужим речам.

Прожите, як пролите: не повернеш.

Вчорашнього дня стома кінцями
не догонши.

Не одежа красить людину, а добрі
діла.

На дерево дивись, як родить, а на
людину, як робить.

Свій розум май і в людей питай.

По одязі вітають, а по мудрості
садять.

Малі тілом, та великі ділом.

Хоч мале, та вузлувате.

Маленьке, але важеньке.

Мала крапля й великий камінь
пробивас.

Малій гвинтик велику машину
спинить.

○

Всякий свого щастя коваль.

○

Де дружніші, там і сильніші.

○

Куди орли літають, туди сороки
не пускають.

○

Найшла коса на камінь: коса
не втне, камінь не подається.

○

Молоде орля, та вище старого літає.

○

Клекіт орлячий з-під хмари чути.

○

Вік наш — як година.

○

День довгий, а вік короткий.

Пройшов вік — як батою хляснув.

○

Пройшли роки — як гірська вода.

○

Минулого конем не здоговниш.

○

Проти віку нема ліку.

○

Літа минаються, а не вертаються.

Наука в ліс не веде, а з лісу
виводить.

○

Наука не йде до бука.

○

Учений іде, а неук слідом
спотикається.

○

Книга вчить, як на світі жити.

Грамотний — видночий і на все
тямуций.

Не штука наука, а штука розум.

Гарна птиця пером, а чоловік умом.

Учися змолоду — пригодиться
на старість.

Чого навчився, того за плечима
не носить.

Чого Івась не навчиться, того
й Іван не буде знати.

Шануй учителя, як родителя.

Знаси — кажи, не знаси — мовчи.

Всіх слухай, а свій розум май.

Не лінився рано вставати та змолоду
більше знати.

Знання злодій не вкраде, в огні
не згорить і в воді не втоне.

Не пером пишуть, а умом.

Знайко біжить, а незнайко лежить.

Хто знаппя мас, той і мур ламас.

Вчення в щасті украмас, а в нещасті
потішас.

Вченому світ, а невченому тьма.

Треба розумом надточити, де сила
не візьме.

Чоловік без розуму, що сніп без
перевесла.

З розумним поговори, то розуму
наберешся, а з дурним, то і свій
загубиш.

За чужим розумом довго не
проживеш.

Кожний по-своєму з розуму сходить.

Коли замолоду немає розуму, і на
старість не жди.

Борода не робить чоловіка мудрим.

Кому біда докучить, то і розуму
научить.

Мудрий не все каже, що знає,
а дурень не все знає, що каже.

Два хитрих мудрого не переважають.

Мудрий носить язик в серці,
дурний — серце на язиці.

Більше думай, а менше говори.

Не краса красить, а розум.

З дурнем каші не зварин: або
щодо не вкипить, або вогонь
не горить.

Перед розумом і сила поступається.

Розуму палата, та ключ від неї
загублений.

Розумна Парася на все здалася.

Розумний розсудить, а дурний
осудить.

Розумний учить, а дурень повчає.

Розуму не позичиш.

Розуму і за морем не купиш, коли його вдома немає.

Слухай старих людей, то чужого розуму наберешся й свого не загубиш.

Старого чоловіка для поради держи.

Старе скаже на глум, а ти бери на ум.

Старому піч — як малому колиска.

Старому та слабому годи, як малому.

Прийде старість — настане слабість.

Старість не приходить з добром: як не з кашлем, то з горбом.

Старість — не радість, а смерть — не весілля.

Від гніву старієш, від сміху молодієш.

Був кінць, та з'їздився.

Двічі молодим не бути.

І не мірошникус, а голова борошном припала.

Молоде — золоте.

Молодість — буйність, а старість — не радість.

Молодість і мудрість не сідають на однім стільці.

Горе старому дома самому.

Старий хоче спати, а молодий
гуляти.

Коли молодість лінива, то старість
плачлива.

Молодість пішла — не попрощалася,
старість прийшла — не привіталася.

Якби молодість знала, а старість
могла.

Сивина в бороду — біс у ребро.

Кортить бабі скоринка, та не вгризе.

Захотіла стара баба молодію бути.

Згадала баба, як дівкою була.

Поки бабуся спече книшкі, то в
дідуся не буде душі.

Найбільше багатство — здоров'я.

Доки здоров'я служить, то чоловік
не тужить.

Без здоров'я нема щастя.

Здоров'я виходить пудами,
а входить золотниками.

Здоров'я маємо — не дбаємо,
а погубивши, плачемо.

Бережи одяг, доки новий, а здоров'я,
доки молодий.

Веселий сміх — здоров'я.

Держи голову в холоді, а ноги
в теплі — проживеш довгий вік
на землі.

Старість іде і хвороби веде.

○

Болих бик дев'ятий рік, та й досі до болю не привик.

○

Кого болять кості, той не думас в гості.

○

Гіркий тому вік, кому треба лік.

○

Кого що болих, той про те й гомонить.

○

Хто не хоче дути на гаряче, той буде дути на боляче.

○

Хочеш лікуватись, то і в траві ліки знайдеш.

○

День меркне від ночі, а чоловік — від немочі.

Бодай жартувати, а не хорувати.

○

Кожному своя хвороба тяжка.

○

Хвороба не пушить, а сушить.

○

Хвороба нікого не красить.

○

На плохенький животик і мед не йде в ротик.

○

Червоне яблучко, та всередині черв'ячок.

○

Капуста гарна, та качан гнилий.

○

Верба товста, та всередині пуста.

○

Скрипливе дерево довго живе.

○

Череп'я довше живе, як цілий глек.

На похиле дерево й кози скачуть.

Потонаючий і за соломинку хапається.

Як топиться, то й за бритву захопиться.

Не вернеш того, що земля прикрила.

Добрі люди умирають, а діла їх живуть.

Краще вмерти стоячи, ніж жити повзаючи.

Раз мати родила, раз і умирати.

Пропав ні за цапову душу.

Боятися смерті — на світі не жити.

Двом смертям не бути, а одної не минути.

На смерть і родини нема доброї години.

Не смерть страшна, а недуга.

Як немає сили, то і світ не милий.

Гарна дівка, хоч з лица води напиться.

З гарної дівки гарна молодиця, гарно завертиться — любо подивиться.

Гарна дівчина, як у лузі калина.

Гарній дівці гарно й у пілці.

Де стан, там і врода.

Дівоча краса — як майсва роса.

З краси не пити роси.

Не дивися на вроду, але на природу.

Краса до вінця, а розум — до кінця.

Врода — дівоча шкода.

Коса коротка, а доля солодка.

В неї брови до любові, а устоньки до розмови.

Коса — дівоча краса.

З красивого лица води не пити.

Краснеє личко — серцю неспокій.

Личко дівку віддає.

Якби в серці дверці, то увесь світ знав би.

Кому — як мара, йому — як зоря.

Не допоможе ні мило, ні вода, коли така врода.

Поганий на вроду, та гарний на вдачу.

Хороша, вродлива, тільки біда, що сварлива.

Хай буде й кривоклуба, аби була серцю любя.

Оправ його хоч і в рами, а він усе такий самий.

У рум'янці така сила, що всі квіти
погасила.

Не в тім хороша, що чорноброва,
а в тім, що діло робить.

Рожа і в терню гожа.

Горобець — молодець, а ластівка
краща.

Дівка — як верба: її не поливай,
а вона росте.

Дівочі сльози — як весняний дощ.

Дівчина лиш ще родиться, а козак
вже на коня садовиться.

Дівчина — як лозина: куди вітер
подається, туди вона й гнеться.

Стан дівочий до танцю охочий.

Хлопець і тепер карбованця варт,
а як йому боки намнуть, то два
дадуть.

Куди серце лежить, туди й око
глядить.

Вибирала, вибирала, аж плакати
потім стала.

Як кому в голову зайде, то і на печі
знайде.

У дівчини стільки ласки, як на тихім
ставку ряски.

Без сонця не можна бути, без милого
не можна жити.

Гірша любов від болю, як не дас
спокою.

Вона за ним сохне, а він і не охне.

Одні очі і плачуть і сміються.

В тому й сила, що вірно любила,
коли б жартувала, то лиха б
не знала.

Для милого друга й воли з плуга.

До любові небоги нема далекої
дороги.

І гаряча любов стигне.

Кого кохас, за тим і зітхас.

Кого любиш, люби дуже, а не
любиш, не жартуй же.

Кохання молодого — весняний лід.

Кохання не запобіжиш зарання.

Краще полин їсти, ніж з нелюбом
за стіл сісти.

Люблю свою любку, як голуб
голубку.

Любові, вогню і кашлю від людей
не сховаєш.

Любов не пожежа: займеться —
не погасиш.

Любов сильніша смерті.

На милування нема силування.

Стара любов не ржавіє.

Старого любиш — тільки дні губиш.

Хоч у одній льолі, аби до любові.

Хоч хліб з водою, аби, милий,
з тобою.

Хто кого любить, той того
й голубить.

Хто любить ревне, жаліс певне.

Як серцем не любиш, то словом
не здуриш.

Силою не бути милою.

Лиш раз глишше — кожна до нього
лишне.

Сіно громадила — хлопця
принадила.

Мила була злука, та гірка розлука.

Як гляне — серце в'яне.

З перцем чи не з перцем, аби
з добрим серцем.

Дай серцю волю — заведе в неволю.

Дівчина — як тіль: ти за нею, вона
від тебе, ти від неї, вона за тобою.

Болить серденько, та плакати
стидненько.

Від солодкого серця найсея гіркого
перця.

Голуб гукає, як пари шукає.

Не спаруш голубки та півня, бо
голубка півневі не рівня.

Не пара сова до сокола.

Серце — не камінь.

○

Серце ні на що не вважає, свою волю має.

○

Серце не навчити.

○

Чого очі не бачать, того і серцю не жаль.

○

Що в серці робиться, то і на лиці не вгаїється.

○

Очі без душі сліпі, вуха без серця глухі.

Бери жінку в одній льолі, аби була до любові.

○

Вибирай собі жінку краще ушима, ніж очима.

Якби не ти та не я, то не було б весілля.

○

З доброю дружиною горе — не горе, а щастя вдвоє.

○

І в лиху годину не кидай дружину.

○

Нема цвіту білішого над ожиньку, нема роду милішого над дружиньку.

○

Багато оженився: узяв жінку й трое дітей.

○

Як убогому женитися, то й нічка мала.

○

Женився на скору руку, та на довгу муку.

○

Женімося, небото: ти не маєш нічого, а я й того.

Коли б оженився, дав би вола,
а коли б розженився, дав би і два.

Краще на вбогій жениться, ніж вік
за багатою волочиться.

Молодого тато і мама женять,
старшого — люди, а старого і чорт
не оженить.

Не дивись, з чим женішся, але
з ким.

Не надовго старий жениться: хоч сам
згинє, хоч жінка покине.

Нежонатого не посилає в старости,
бо як гарна дівка — переб'є.

Оженився дурний та взяв біснувату,
та не знали, що робити, підпалили
хату.

Оженився — як на льоду обломився.

Як жешиться, то мостом стелиться,
а як ожениється, то кісткою в горлі
стає.

Дівка на порі — женихи у дворі.

За гарного піди — гарне й лихо буде.

Заміж вийти — не дощову годину
перестояти.

Найкраща дівка — як засватана.

Тоді дівка пишна, як вже заміж
вийшла.

Не плач, небого,
що йдеш за нього,
нехай плаче він,
що бере лихо в дім.

Доки не поберуться, то й любляться,
а як поберуться, то й чубляться.

Пішла раз не гаразд, не підманиш
другий раз.

Трудно дівку силувати заміж,
як парубок не бере.

Сватає сім, а дівка буде не всім.

Сватай ту, яку сам хочеш, а не ту,
яка за тебе йде.

Де я родилася, де ти зріє, що нас
дідько до купи зніє.

Не одні постоли чорт порвав, доки
їх спарував.

З гарною одружитися — є на кого
подивиться.

Перш ніж одружитись, треба
роздивитись.

Дібрана пара, як пироги й сметана.

Найліпша спілка — чоловік та жінка.

Не допоможуть і чари, як хто кому
не до пари.

Не буде спілки у верблюда й білки.

Судженого конем не об'їдеш.

Хто суджений, той не розгуджений.

Хоч «ох!», та вдвох.

Хоч і сова, аби з другого села.

Хоч у курені, аби до серця мені.

Які коні, такий віз, який їхав, таку
й віз.

Який-такий, аби був, лиш би хліба
роздобув.

Кому калач пікся, а кому довівся.

Міцна сім'я — горе плаче.

Батька покинеш, то сам загинеш.

Батьків хліб не навчить, як треба
жити.

Батько не той, що породив, а той,
що спорядив.

Батько складав, а син роздавав.

В доброго батька добрі й діти.

Добре тому, хто має батька, бо
в батька — найтепліша хатка.

Отець по-батьківськи поб'є,
по-батьківськи й помилує.

По татку й дитятко.

Своя хата — своя стріха, свій
батько — своя втіха.

Шануй батька й неньку — буде тобі
скрізь гладенько.

Малі діти — малий клопіт, великі
діти — великий клопіт.

Від малих дітей голова болить, а від
великих — серце.

Гарна мазана палиниця, а не дитина.

Гни дерево, поки молоде, учи дітей,
поки малі.

○
Де діточок сім, там доля всім.

○
Де сім няньок, там дитина без носа.

○
Дитина заплаче, а в матері серце
заболить.

○
Дітей годувати — то не меду лизати.

○
Діти — як квіти: полий, то
ростимуть.

○
Добрі діти — вінець, а лихі — кінець.

○
Добрі діти — потіха, а злі — гризота.

○
Добрі діти доброго слова
послухають, а лихі і дрючка
не бояться.

Добрі діти на ноги поставлять,
а лихі і з ніг звалять.

○
Матері кожної дитини жаль,
бо котрого пальця не вріж,
то болить.

○
Рад би до дітей небо прихилити
та зорями вкрити.

○
Хата з дітьми — базар, а без дітей —
пустка.

○
Хто дітей не має, той горя не знає.

○
Як чужі діти пустують, то нам сміх,
а як наші — то горе.

○
В кого рідна ненька, в того й голівка
гладенька.

○
За горами мала хмаронька, яка мати,
така донька.

Кожній матері своя дитина
найкраща.

Людам — як болото, а матері —
як золото.

Материн гнів, як весняний сніг:
рясно випаде, скоро розтане.

Матері ні купити, ані заслужити.

Мати з хати — горе в хату.

Рідна мати однією рукою б'є,
а другою гладить.

На сонці тепло, а коло матері добре.

Нема в світі цвіту цвітнішого, як
маківочка, нема ж і роду ріднішого,
як матіночка.

Нема того краму, щоб купити маму.

Одна мати родить, та не один розум
дає.

Доти ягнятка скачуть, поки матір
бачать.

Дочка — як ластівка: пощобече,
пощобече та й полетить.

Сім дочок — свій таночок.

Хороша дочка, як мати хвалить.

Дядько — не батько, а тітка —
не мати.

Біда, в кого жінка бліда, а в кого
як калина, то й тому лиха година.

Від сердитої жінки постарієш, а від
доброї помолодієш.

Дим, дощ, мороз і сварлива жінка —
то найбільше нещастя в хаті.

Добра жінка дім збереже, погана
рукавом рознесе.

Добра жінка і здоров'я — то
найбільший скарб.

Добра жінка мужа на ноги
поставить, а зла і з ніг звалить.

Жінка за три угли хату держить,
а чоловік за один.

Жінка — для совіту, теща — для
привіту, а матінка рідна краще
всього світу.

Жінка чоловікові — подруга, а не
прислуга.

Не хвалися жінкою в сім день,
а в сім літ.

Хвали день увечері, а жінку рано.

У кого жінка не вмирала, у того
горя не бувало.

У чужу жінку чорт ложку меду
кладе, того до неї і липнуть.

Щастя, в кого жінка Настя, а в кого
Горпина — то лиха година.

Як люба дружина, то люба
й в ряднині.

Як нелюба жінка, то чоловікові
дома і борщ смердить.

Де муж старий, а жінка молода,
там рідко згода.

Добрий чоловік надійніше кам'яного
мосту.

За ледачим чоловіком жінка марніє,
за хорошим молодіє.

Не дай бог коня лінивого, а чоловіка
ревнивого.

Плачте, очі, хоч довіку по доброму
чоловіку.

Хай чоловік як ворона, а все ж жінці
оборона.

Чоловік у домі — голова, а жінка —
душа.

Куди голка, туди й нитка, куди
чоловік, туди й жінка.

Який чоловік, такий з ним і вік.

Годуй сина для себе, а дочку для
людей.

Доброму сину не збирай, а ледачому
не покидай.

Дурному синові батько розуму
не купить.

Сини принесуть, а дочки й кутки
рознесуть.

Син мій, а розум у нього свій.

Син утіха батька, а дочка —
матері.

Як дуба не нахилиш, так і великого
сина на добре не навчиш.

В сім'ї не без виродка.

Які мама й татко, таке і дитятко.

З кривого дерева крива й тінь.

Яблучко від яблуньки недалеко
відкотиться.

Яка яблунька, такі й яблука.

Від яблуньки яблука, а від дуба
жолудь.

Не падає грушка далі від листя.

Яке коріння, таке й насіння.

Сини й дочки — з одного дерева
листочки.

Яке дерево, такі його квіти, які
батьки, такі й діти.

Який ясен, такий клин, який батько,
такий син.

Які самі, такі й сани.

Головонько наша бідна, що в нас
матінка не рідна.

Добра мачуха, а все не рідна мати.

Мати голівоньку мис — пригладжує,
а мачуха мис — прискубує.

Мати рідна б'є — так гладить,
а мачуха і гладить — так б'є.

Мачуха хоч би навіть з цукру,
а все ж гірка.

Мачушине добро — як зимнєє тепло.

У мачухи прямі очі, а дивиться
косо.

Росла — весни не бачила, виросла —
літчка не знала, прийшла осінь —
сирітьського серця не нагріла.

Всяк відає, як сирота обідає, а не
всяк бачить, як сирота плаче.

За сиротою журба за журбою.

Не та сирота, що рідні не має, а та,
що долі не знає.

Сирітька сльоза не капає дарма.

Сироті без роду хоч з мосту та
в воду.

Чужа ласка — сироті великдень.

Всі в сім'ї сплять, а невістці молоти
велять.

Де багато невісток, там дуже борці
солоний.

Кішкю б'ють, а невістці докоряють.

І плахта невістчина шкоду робить,
бо невістки нема дома.

По дочці і зять милий, а по невістці
і син чужий.

Вдовіти — горе терпіти.

Вдовине горе кожний знає, а не
кожний за нього дбає.

Краще сім раз горіти, аніж раз
вдовіти.

У вдови виплакана доля.

Багато роду, та ніде пообідати.

Великий рід, та ніде голови
прихилити.

До свого роду — хоч через воду.

Обідала чи не обідала, аби рід
одвідала.

○
Рідня серед дня, а як сонце
сховається, то й не родичається.

○
Рідня тільки до чорного дня.

○
Свій своєму поневолі брат.

○
Свій хоч не заплаче, то скривиться.

○
Своїх багато, а як прийшлося
топитися, то ні за кого вхопитися.

○
Кожний сват собі рад.

○
Сватові перша чарка і перша палка.

○
Дістанеться кожній свашці
по ковбасці.

Свекор і свекруха — одного духа.

○
Свекрусі невістка не вгодила,
бо свекруха невістки не полюбила.

○
Свекруха — то з'їдлива муха.

Як одна біда йде, то й другу
за собою веде.

○
Біда без дощу росте.

○
Біда біді кумою.

○
Біда бідою їде й бідою поганяє.

○
Біда і вдень не спить.

○
Біда красить, як кип'яток рака.

Біда найде, хоч і сонце зайде.

Біда не вода: ані переплисти, ані перебрести.

Біда не каже «гой», а каже «йой».

Біда не по лісу ходить, а по людях.

Біди не треба шукати, сама прийде до хати.

Від одної біди втікав, та на другу попав.

Зійшлося сім бід на один обід.

Навчить біда з маком коржі їсти.

Не тішся чужою бідою, бо твоя ходить за тобою.

Одна біда з хати, а десять до хати.

Бреду горем, мов тим морем.

Не шукай долі, а шукай волі.

Хоч спина гола, та своя воля.

На віку горя — море, а радощів — і в ложку збереш.

Велике горе, як глибоке море, не перейдеш зразу.

Горе гострить розум.

Горе — море, не вип'єш усього.

Мала сльоза зменшує велике горе.

Впився бідою, похмелився сльозою.

Хоч підеш ти і за море, за тобою,
як тінь, твоє горе.

○

Стільки в світі горя, як піску
в моря.

○

Хто горя не бачив, той і щастя не
знає.

○

Була доля — пропала, а біда зостала.

○

Від лихої долі не сховасяся.

○

Дожидай долі, то не матимеш
і льолі.

○

Лихої долі конем не об'їдеш.

○

Як не було талану, то не буде й долі.

○

Впросилися злидні на три дні,
та й до смерті їх не виженеш.

Краще кривду перетерпіти, як
кривду чинити.

○

Чужа кривда боком вилізе.

○

Не микайся, Грицю, на дурницю,
бо дурниця боком вилізе.

○

Бува лихо, що плаче, а бува, що
й скаче.

○

Багатий на лихо та на дрібні сльози.

○

Вдар лихом об землю.

○

Добро пунити, а лихо сушити.

○

Хто лихом жартус, той його
скуштує.

○

Що буде, то буде, а більш копи лиха
не буде.

Лихо сій — лихо й вродить.

○

Перемелеться лихо — добро буде.

○

Нестатки гонять з хатки.

○

Нужда камінь довбас.

○

Од напасті не пропасти.

○

Без напасті не прожити.

○

Сяка-така напасть, а вже спати не дасть.

Без правди жити — то так,
як по-вовчому вити.

○

Брехня стоїть на одній позі,
а правда на двох.

Вийде правда наверх, як олива з води.

○

За правду стій горою.

○

Іж хліб з сіллю і з водою, живи правдою святою.

○

Кожний правду знає, та не кожний про неї дбає.

○

Лучче гірка правда, чим солодка брехня.

○

Не любить правди, як пес мила.

○

Нема приповідки без правди.

○

Правда очі коле.

○

Правда в огні не горить, у воді не тоне.

Правда із дна моря виринає,
а неправда потопає.

Правда кривду переважить.

Правда суду не боїться.

Правдою світ пройдеши, а неправдою
ані до порога.

Топчи правду в калюжі, а вона все
чиста буде.

Хліб-сіль їж, а правду ріж.

Добра тая рада, де щирая правда.

Не родися багатим та вродливим,
а родися при долі та щасливий.

З щастя та горя
вродилася доля.

Де щастя упало, там і приятелів
мало.

Кому щастя служить, той ніколи
не тужить.

Моє щастя таке, як тої курки, що
качата водить.

Не родися красна, а родися щасна.

Тяжко щастя знайти, а легко його
загубити.

Щастя знає, кого шукає.

Як щастя буде, доля сама прийде.

Щастя має ноги, біда має роги.

Щастя і нещастя на одним коні
їздять.

Дурень за щастям біжить, а воно
в нього під ногами лежить.

Щастя не підкова, під ногами
не знайдеш.

Щастя — як пташка: де захотіло,
там полетіло і сіло.

Щастя — як трясця: кого схоче, того
й нападе.

В добрім житті кучері в'ються,
а в поганім січуться.

Загляне сонце і в наше віконце.

Була роботяща людина, та журба
зв'ялила.

Журба гірше хвороби.

Журба їсть людину, як іржа залізо.

Журба сушить, журба в'ялить,
журба із ніг валить.

Журбою поля не перейдеш.

Без волі плачу доволі.

Кого не пече, той не плаче.

Плачем лиху не поможеш.

Хоч сядь та й плач, хоч ревма реви.

Лиха та радість, по котрій смуток
наступає.

Один день смутку довший, як місяць
радоців.

⊗
Скажи мені, хто твій друг,
а я скажу, хто ти.

○
Вірний приятель — то найбільший
скарб.

○
В лиху годину узнаєш вірну людину.

○
Давніх друзів забувають, а при горі
споминають.

○
Друзі пізнаються в біді.

○
Не май сто рублів, а одного друга.

○
Не той друг, що леститься, а той,
що печалиться.

○
Нових друзів май, а старих
не забувай.

То не друг, що медом маже, а той
друг, що правду каже.

○
Як прийде туга — пізнаєш друга.

○
Дружба дружбою, а служба
службою.

○
Дружба родиться в біді, а гартується
в труді.

○
З ким поведешся, того й наберешся.

○
З добрим дружись, а лихих
стережись.

○
Згода буде, а незгода руйнує.

○
Де незгода, там часто шкода.

○
Краще солом'яна згода, як золота
згада.

Нехай не буде чого їсти, аби було
з ким сісти.

○
При добрій годині всі друзі
й побратими.

Бувалий чоловік: бував за столом
і під столом.

○
Всюди бував і ніде місця не нагрів.

○
Не спитавши броду, не сунься
у воду.

○
Хто питає, той не блудить.

○
Не питай старого, а питай бувалого.

○
Раз опечешся, другий остережешся.

Хто опарився на молоці, той і на
воду дме.

○
Старого горобця на полові
не обдурити.

○
Старий віл борозни не скривить.

○
Хто по морю плавав, тому калюжа
не страшна.

○
Хто часто в дорозі, був під возом
і на возі.

○
Не женись за великим, бо й мале
загубиш.

○
Не сунь носа, де тебе не просять.

○
Не ходи поночі, не шукай немочі.

○
Поволі їдь, то дальше заїдеш.

Їдеш на день — бери хліба на
три дні.

Як поїдеш в об'їзд, то будеш на
обід, а як навпростець, то ввечері.

Хто прошкує, той дома не почує.

Як у долину їдеш, то гальмуй, а як
під гору, то пильнуй.

Де не можна перескочити, то треба
перелізти.

Не лізь, куди твоя голова
не пролазить.

Не літай, коли крил не маєш.

Коли б знав, де упадеш, то соломки б
підослав.

Коли б і впасти, і не забитися.

Не кажи «гоп!», поки не перескочиш.

Сиди тихо, хай спить ляхо.

У страху великі очі.

Де боязливому по вуха, там
сміливому по коліна.

Добре лякати того, хто боїться.

І засць тоді смілий, коли лев
у клітці.

На словах города бере, а на ділі
жаби боїться.

Полоханий засць і пенька боїться.

Хто боїться, у того в очах двоїться.

Хто відважний, той здобуває, хто боягуз, той пропадає.

Хто шелесту боїться, той хай по листю не ходить.

Як боїшся — не роби, а зробивши — не бійся.

Ви утрюх та злякались вовка, а ми усєми та тікали від сови.

Лякає миша кицьку, а сама з нори не вилазить.

Не думай про страх, то його й не буде.

Не такий чорт страшний, як його малюють.

Що сіре, те й вовк.

П'ятами наживав — аж залопотіло.

З телячим хвостом у вовки не сунься.

Для миші й кішка звір.

Тихого та смирного й кури заклюють.

Святий спокою, гаразд з тобою.

Хто всім годить, нікому не догодить.

Покірне теля двох маток сєє.

Покірну голову меч не січе.

Терпи, козак, горе, будеш пити мед.

Терпіння та труд все перетруть.

У тихім болоті чорти плодяться.

Він — як теля: хто його погладить,
того й лиже.

Я такий, як хліб м'який.

Тиха вода людей топить, а бурна
тільки лякає.

Ходить по світу, як той лин по дну,
жодної риби не доторкається.

Де оком не доглянеш, калиткою
доплатиш.

Борги пам'ятає не той, що бере,
а той, що дає.

Краще без вечері лягати, та без
боргів вставати.

Краще не обіцяти, як слова
не здержати.

Брав — не пишався, верни —
не стидайся.

Добрий звичай — не позичай.

Довжник весело бере, та сумно
віддає.

Більше має довгів, ніж волосся
на голові.

Довг мутить, а голод крутить.

Лішня мала хата, ніж великий довг.

Хто винен, віддати повинен.

Не тяжко в довги впасти, але тяжко
з них вилізти.

○
Легше брати, як віддавати.

○
Від лихого довжника і половину
бери.

○
Візьмеш личко, а віддаси ремінець.

○
Віддай руками—не виходни ногами.

○
Де дають — бери, а де б'ють —
утікай.

○
Добре тому дати, хто не хоче брати,
а той, хто бере, як по душі дере.

○
Думаси дати, то подумай, де взяти.

○
Краще давати, як просити.

Поміч у свій час, як дощ у засуху.

○
Роздай умер, а син не вродився.

○
Так радо давав, як би йому здорові
зуби рвав.

○
Дарованому коню в зуби не
дивляться.

○
Подарунок назад не беруть.

○
Згубив — не смутися, знайшов —
не веселися.

○
Наперед не узнаси, де згубиш,
а де знайдеш.

○
Збирай двома руками, а роздавай
лиш одною.

○
Як с, то минеться, а як нема,
то обійдеться.

Позичене — не з'їдене: все треба
віддати.

Голка в стіжок упала: пиши —
пропала.

Що з воза впало, те пропало.

Краще своє старе, як чуже нове.

В чуже просо не пхай носа.

Хоч горох, хоч жито, як залізеши
не в своє, значить будеш битий.

На чужім подвір'ї і тріски б'ють.

В чужий черевик ноги не сунь.

Не лїзь в чуже, щоб не втратив своє.

Краденим добром не забагатієш.

Чужим не наживишся.

Чуже переступи, та не займи.

Як не пошануєш чужого, не
діждешся свого.

Як твоє не мелеться, не бігай
з кошиком.

На чужий коровай очей не поривай.

Кота в мішку не купують.

Купуй свиту шиту і хату криту.

Кожний купець свій товар хвалить.

Найдеться купец і на дірявий
горнець.

○

Дешево купити, то себе в дурні
пошити.

○

Ліпше втратити, ніж другого
ошукати.

○

Ані продати, ні проміняти, краще
було б не брати.

○

За що продать, то продать, аби
свіжа копійка.

○

Не продавай шкуру з живого
ведмедя.

○

Хто продас, той хвалить, а хто
купує, той ганить.

○

Не хвались, ідучи на торг, а хвались,
ідучи з торгу.

Без розуму торгувати — то торбу
надівати.

○

Хороший товар сам себе хвалить.

○

Добрий товар найде купця.

○

На дешевий товар дешевий купець
іде.

○

З чим баба на торг, з тим і з торгу.

○

Не мала баба клопоту, купила
поросля.

○

Не зівай, Химко, на те ярмарок.

○

Що дорожче, то солодше.

○

Пішли гроші на розкоші.

Хто шага не береже, той не варт
і копійки.

○

Ціну ярмарок робить.

○

Сім раз відмірай, а раз відріж.

○

Без міри нема віри.

○

Не замірай на ходу, бо попадеш
у біду.

Від добра добра не шукають.

○

Лягідне слово ласкаве вухо любить.

○

Добре ім'я — найкраще багатство.

Добре роби — добре й буде.

○

Доброго добром згадують.

○

Доброму скрізь добре.

○

До доброї криниці стежка утоптана.

○

Коли люди до тебе добрі, то будь
до них ще ліпший.

○

Робиш добро — не кайся, робиш
зло — зла й сподівайся.

○

Світ не без добрих людей.

○

Від теплого слова і лід розмерзас.

○

Бережи честь змолоду.

○

Кому честь, тому й слава.

Хто честі не має, тому й сто ковалів
її не скують.

○
Коли тебе добрі люди шанують,
шануйся і сам.

○
Від злого поли вріж і втікай.

○
Добре говорить, та зле творить.

○
Злому добра не роби, бо не подякує.

○
У кого є злість, той своє серце їсть.

○
Бережись козла спереду, коня ззаду,
а лихого чоловіка з усіх боків.

○
Не будь тією людиною, що догори
щетиною.

○
У заздрості на все великі очі.

У чужій руці завжди більший
шматок.

○
На чужій пиві все ліпша пшениця.

○
Не вчи рибу плавати, а злодія
красти.

○
Не піймавши, не кажи, що злодій.

○
Спочатку вкраде голку, а потім —
коровку.

○
На вовка помовка, а Грицько кобилу
вкрав.

○
Не бери, де не поклав.

○
Туди вовка не тягне, де нічого
не пахне.

○
Занадиться лис у курник, то всіх
курей переносить.

Мила твоя розмовонька: ти мовчиш,
а я слухаю.

○

Вмієш сказати — вміє і змовчати.

○

Лихо говорливому, та не добре
й мовчазливому.

○

Мовчанка не пушить, головоньки
не сушить.

○

Мовчи, язичку, будеш їсти кашку.

○

Не до ладу сказати, то лише
мовчати.

○

Язик мельне, та й у кут, а губу
натовчуть.

○

Не питають, то мовчи, а як не б'ють,
то не кричи.

Не соромно мовчати, як нічого
сказати.

○

Слово — не горобець, вилетить —
не впіймаш.

○

Не завжди кажи те, що знаєш, але
завжди знай те, що кажеш.

○

Скажеш — не вернеш.

○

Краще не обіцяти, як слова
не здержати.

○

Обіцянками не проживеш.

○

Обіцянка — цяцанка, а дурневі
радієть.

○

Обіцяного три роки ждуть.

○

Хто багато обіцяє, той мало дає.

Давши слово, держись, не давши —
кріпись.

Держи хліб на обід, а слово на одвіт.

Говори мало, слухай багато, а думай
ще більше.

Де слова масні, там пироги пісні.

На язиці густо, а на ділі пусто.

Добрим словом мур проб'єш, а лихим
і в двері не ввійдеш.

І від солодких слів буває гірко.

Від солодких слів кислиці
не посолодшають.

Кажи, не кажи, а своє слово держи.

Красне слово — золотий ключ.

Слово — не полова, на вітер
не викинеш.

Іж борці із грибами, держи язик
за зубами.

Що сільце, то слівце.

Як слово не pomoже, то й кий
не дошкулить.

Гірше болить від язика, як від пожа.

Довгим язиком тільки полумиски
лизати.

Дурний язик — голові не приятель.

Пуста мова не варт доброго слова.

Вісті не лежать на місці.

Млин меле — мука буде, язик
меле — біда буде.

Вода все сполоще, тільки злого
слова ніколи.

Рана загоїться, а зле слово ніколи.

Удар забувається, а зле слово
пам'ятається.

Хто часто кричить, того ніхто
не слухає.

Не всякому слуху вір.

Брехати — не ціпом махати.

Брехень багато, а правда одна.

Брехливий чоловік — як вугіль: хоч
не спалить, то очорнить.

Брехнею весь світ перейдеш, але
назад не вернешся.

Брехнею далеко не заїдеш.

Брехнею на хліб не заробиш.

Брехні слухають, а брехунів б'ють.

Брехня і приятеля робить ворогом.

Брехня правди не любить.

Аби не збрехати, ані правди
не сказати.

Брехав, доки зовсім не забрехався.

Брехали твого батька сини — та й
ти з ними.

○

Брехун раз на віку правду скаже,
та й то кається.

○

Бреше, аж йому з-під носа куриться.

○

Казала кума — дам шпона, а у неї
самої нема.

○

Не було в куми запаски — аж гляди:
кума в плахті походжає.

○

Хто пікому не вірить, той сам віри
не має.

○

Не довіряй козу вовкові, а капусту
козі.

○

Бережись піддесливого, як потайного
собаки.

Бійся не того собаки, що бреше,
а того, що ластиться.

○

Обмова — полова: вітер її рознесе,
але й очі засипле.

○

Від людського поговору не запнешся
целеною.

○

На чужий роток не накинеш платок.

○

Рот — не город, не загородиш.

○

Гарно сміється той, хто сміється
останній.

○

Дурню сміх — розумному сльози.

○

З кого насміхаються, з того люди
бувають.

○

Не смійся з другого, щоб тобі
не було того.

Не хвали себе, хай тебе люди
похвалять.

○

Не хвались мудрий мудрістю,
ні сильний силою.

○

Перше у волок подивися, тоді
рибкою хвались.

○

Погана та дівка, що сама себе
хвалить.

○

Поки хвалько нахвалиться, будько
набудеться.

○

Хвалять — не радій, гудять —
не сумуй.

○

Хвальба сорочки не дасть.

На готовий шматок знайдеться
роток.

В гості збирайся, але вдома
пообідати не забудь.

○

В гостях добре їсти, пити, а дома
спати.

○

Гарні гості, та не в пору.

○

Гірка гостина, коли лиха година.

○

Гість мало їсть, а багато бачить.

○

Гість перший день — золото,
на другий — олово, а на третій
мідь — хоч додому їдь.

○

Гість — як невільник: де посадять,
там і сидить.

○

Гості п'ють, аж кривляться, господар
носить, аж плаче.

Для проханого гостя багато треба,
а несподіваний гість, що не постав,
то їсть.

Добре в гостях бувати, але клопіт
гостей приймати.

У гостині останній починай їсти,
а перший переставай.

Чим хата має, тим гостя приймає.

Який гість, така йому й честь.

Яке частування, таке й дякування.

Хто на поріг, тому пиріг, а хто від-
порога, тому щаслива дорога.

Давали їсти і пити, та не було кому
просити.

Не дуже того просять, кого за чуб
термосять.

Просили на дорозі, щоб не були
на порозі.

Так просили, так просили та
не пускали, а я таки вдеря.

Не для пса ковбаса, не для кицьки
сало.

Сідайте, хай ноги для дороги.

Чим багаті, тим і раді.

По бороді текло, а в роті сухо було.

Подали груш, та й з-за столу руш.

Помастили губи медом, а облизати
не дали.

Коли б знаття, що в кума пиття,
то й дітей би забрав.

○

Дайте мені, ще й дитині моїй.

○

Аби були пиріжки, то найдуться
і дружки.

Який Сава, така й слава

Пізнати вовка, хоч у баранячій
шкурі.

○

Гарно колишеш, та сон не бере.

○

Добрий був би чоловік, та собаками
підшитий.

○

Не бійся чорта, а лихого чоловіка.

○

Лихий чоловік у громаді, що вовк
у отарі.

○

Краще погана дорога, ніж поганий
супутник.

○

Лихий лихом погибас.

Свиню пусти під стіл, а вона лізе
на стіл.

○

Куди кінь з копитом, туди і рак
з клешнею.

○

У вічі як лис, а позаочі як біс.

○

Тіло обіймас, а душу виймас.

○

Жалів яструб курку, доки всю
обскуб.

○

Добрий баранчик, та по-вовчому вис.

○

Вовк прийшов у овечій шкурі.

○

Пожалів вовк кобилу — залишив
хвіст та гриву.

○

Спить, а Химині кури бачить.

Хвостиком виляє і курочок хапав.

○
Ти йому плюй межі очі, а він каже:
«Доц іде».

○
Дивиться лисицею, а думав вовком.

○
Лисом підшитий, псом підбитий.

○
Ти його борони від собак, а він тобі
покаже кулак.

○
Пусти чорта в хату, а він і на піч
залізе.

○
Куди вітер, туди й він.

○
Коня кують, а жаба ногу підставляє.

○
Свинячим писком та в пшеничне
тісто.

Свині на городі одна честь — поліно.

○
Загрібас жар чужими руками.

○
З чобітьми ускочить і вискочить.

○
З-під стоячого підешу випоре.

○
І риби наловить, і ніг не замочить.

○
Він і з піску мотузку зеуче.

○
Ти йому хліб, а він тобі камінь.

○
Просить покорно, наступивши
на горло.

○
Просить грошей — батьком називає,
а як позичить, то і чортом не назве.

○
Гадину як не грій, все одно укусить.

В очі лисицею, заочі вовчицею.

○

В мутній воді рибу ловить.

○

Хитра людина: в'ється, як хмелина.

○

Хитрого од лукавого не одрізниш.

○

Вона така добра, що ледве в пазуху
не вскоче.

○

Очима світить, а боком душу тягне.

○

Вовк линяє, а вдачі не міняє.

○

Вовк старіє, але не добріє.

○

На язиці медок, а на думці льодок.

○

Чорну душу милом не відмиєш.

Погані очі все передупають.

○

Моя хата скраю, я нічого не знаю.

○

Не наше засипалось, не наше
й мелеться.

○

Наше діло півняче: проспівав, а там
хоч не розвидняйся.

○

Хоч вовк траву їж.

○

Я не я і рука не моя.

○

Не моє просо, не мої горобці,
не буду відганяти.

○

Про мене, Семене, хай усі коло мене,
аби я зверху.

○

Їж, вовче, чужу кобилу, та моїх
овець не руш.

Поганому виду нема стиду.

○

Взяв на час — та і в добрий час.

○

Як уже взяв, то від нього й чорт не вирве.

○

Він би й вовкові з горла видер.

○

Язиком «ось я!», а на ділі свиня.

○

Одна паршива овечка усю отару поганить.

○

В чужій соломі спить, ще й шелестить.

○

Голос дзвенячий, а совість свиняча.

○

Ходить мовчки, кусає по-вовчи.

Голос — як сурмонька, але ж чортова думонька.

○

На людях Ілля, а вдома свиня.

○

Словом, як листом, стеле, а ділом, як голками, коле.

○

Нема лісу без вовка, а села — без лихого чоловіка.

○

Щебече, як соловейко, а кусає, як гадюка.

○

Ходить, як овечка, а буцькає, як баран.

○

Простий, як свиня, а лукавий, як гадюка.

○

З тобою розмова, як з вітром полова.

На язиці густо, а на ділі пусто.

○

Що не дочує, то домислить, а решту
таки так додасть.

○

В неї віри — як на бистрій воді піни.

○

В нього віра, як циганська міра.

○

Ясні очі, та чортова думка.

○

Робить з чорного біле, а з білого
чорне.

○

Якби сам був білий, то не чорнив би
другого.

○

М'яко стеле, та твердо спати.

○

Сердите, аж у роті чорно.

Сердитого спиняти — гірш
роздратовати.

○

Злості повні кості.

○

На злого чоловіка й собака гавкає.

○

Через те вона й тонка, що сердита
така.

○

Від погляду молоко кисне.

○

Лихе око на дуба гляне, то й дуб
зав'яне.

○

Як гляне — трава в'яне.

○

Якби міг, то в ложці води утопив би.

○

Якби на кропиву не мороз, вона б
іще жалила.

Якби свині роги, весь мир
переколола б.

Заздрий від чужого щастя сохне.

Беруть завидки на чужі пожитки.

Залізо іржа з'їдає, а заздрий від
заздрощів загинє.

Вовк вогню боїться, а злодій — своєї
тіні.

Замкни перед злодієм двері, то він
у вікно влізе.

Злодій злодія одразу пізнає.

І злодія не було, і батька вкрадено.

На злодію шапка горить.

Пожартував злодій: в четвер умер,
а в п'ятницю встав і коня вкрав.

Постава свята, а сумління
злодійське.

Рука руку мис, а злодій злодія криє.

У середу постила, а кобилу вквала.

На вовка неслава, а їсть овець Сава.

Телят боїться, а воли краде.

Вовк і з лісу вівці бере.

Лисиця спить, а курей бачить.

Хто вмис красти, той вмис
і брехеньку скласти.

Ласий на чужі ковбаси.

Ласий на гроші, як кіт на сало.

Скупий і над копійкою трясеться.

Скупий якби міг, то б два рази одне їв.

Скупому душа дешевша гроша.

У скупого все по обіді.

Сидить пес на сіні: сам не їсть і другому не дає.

У нього посеред зими льоду не випросиш.

І кума сором, і хліба жаль.

На тобі, небоже, що мені не гоже.

Беріть, свате, бо все одно свиням викидати.

Давали, та з рук не пускали.

Як потопас,— сокиру дає, а як порятують,— топорища жалус.

Як «на», то чує, а як «дай», то глухий.

Говорім про людей, бо люди про нас вже давно говорять.

Хоч варила, не варила, аби добре говорила.

Такий язик, що й на припоні не вдержиш.

Переливає з пухого в порожне.

Наговорила: на осиці кислці,
а на вербі груші.

Де Крим, де Рим, а де попова груша.

Городить таке — ні літо, ні зима.

Городить таке, що й на вуха
не налазить.

Язык без кісток, що хоче, лопоче.

Балакун, мов дірява бочка,— нічого
в собі не вдержить.

Набалакала, наговорила: дайте
жолобчастого Данила.

Набесідувала, наговорила, взяла
масницю за медом пішла.

Говорив Мирон рябої кобили сон.

Співай, дядьку, вона довга.

Наказав три мішки гречаної вовни.

Як скаже, то ні пришити,
ні прилатати.

Зробив: на собаку мале, на кішку
велике.

Зробив з лемеша шпицю.

Зробив з дуба сірника.

Ні до чобота закаблук, ні до
черевика рант.

Його й муха крилом вб'є.

Опустив вуха, як лопух на дощ.

Рівно йшла, та в рів зайшла.

○

Він спершу їде, а потім запрягає.

○

Помагаєш з гори віз тягнути.

○

Ще не впав, а вже ойкає.

○

Ніхто не пхав, сам у провалля впав.

○

Як коня вкрали, він стайню замкнув.

○

Лучив ворону — попав у корову.

○

Виміняв шило на швайку.

○

Стук-грюк, аби з рук.

○

Косо, криво, аби живо.

Спекла Луця, що не їсть і цюця.

○

Видно, що кума пироги пекла,
бо й ворота в тісті.

○

Попав пальцем у небо, аж бомкнуло.

○

Хату обдирас та сіни латас.

○

От що вийшло: ні тарантас,
ні дишло.

○

Думками за горами, а ділом
у запічку.

○

Ні в тин, ні в ворота — ні в'язать,
ні чоботи шити.

○

Ні взад, ні вперед — лишається
посеред.

○

Куди тобі кисіль їсти, ти й квашею
замазався.

Ані прийти, ані прилатати.

○

Ні нам, ні вам, ні добрим людям.

○

Ні сюди, ні туди, ні саньми,
ні колісьми, ні зимою, ні літом.

○

Пришій кобилі хвіст.

○

Так жінку бив, що сам насилу втік.

○

Хоч не в лад, та широко ступас.

○

Хотів минути пень, а наїхав
на колоду.

○

Барвінок на вінок, а полин на віник.

Лінивому все ніколи.

○

Аби день до вечора.

Сюди тень, туди тень, та й минув
увесь день.

○

Не так лінь, як неохота.

○

Працює через пень-колоду.

○

Поки найде, то й сонце зайде.

○

Що нап'яла, то й те миша вкрала.

○

Отак він діло в руки бере, як свекор
пелюшки пере.

○

Як їсть, то впріє, як робить,
то мерзне.

○

Він би й рад косити, та нікому косу
посити.

○

Хто діло робить, а він гав ловить.

І каші не хочу, і по воду не піду.

В лінивого й на полі кропива росте.

У ледачого і чоботи з ніг вкрадуть.

Грім гряне — ледачий не встане.

Раненько встала, а на порозі
задрімала.

Як прядлось, так спалось, а як
перестала прядти, то не хочеться
й спати.

Спиш, спиш, а спочити ніколи.

Спати до обід, то приснитися
і ведмідь.

Як голоден — робити не годен, а як
ся наїв, то лиш би сидів.

Посидь, Уляно, бо ще рано.

Посидь, Векло, ще не смеркло.

Посидь, сусідко, ще трохи видко.

Люди жать, а ми лежать.

На чужий труд ласий не будь.

Як пішла по масло, то й в печі
погасло.

Зачепилася за пень — простояла
цілий день.

До роботи недужа, а до танцю
як ружа.

Як до діла, так і сіла.

Сидить, надувається, три дні
в чоботи взувається.

І будень, і неділя — все лінивому
безділля.

Робить, як мокре горить.

Батько хай їде орать, — його коні
знають, а я піду гулять, — мене
гості чекають.

Ні б'є, ні лас, та ні про що не дбає.

На язык гарячий — до роботи
ледачий.

Ледар день гуляє, три слабій, а на
п'ятий вихідний.

І за холодну воду не візьметься.

Хоч би три дні не їсти, аби з печі
не злізти.

Якби хліб та одежа, то він і їв би
лежа.

Ще не встав, а вже їсти кричить.

Не те що наївся, а й у назуху
набрав.

Гірко ковтати, та шкода вертати.

Їв би очима, та живіт не приймає.

Нема гірше, як індик: одного мало,
а двох не з'їсти.

Де кисіль, там я й сів, де пиріг,
там я й ліг.

Де хліб, сіль, каша, там домівка
наша.

Зліз кіт на сало та й вричить:
«Мало!»

○

Чи карася, чи порося—аби наїється.

○

В роботі «ох!», а їсть за трьох.

○

Як спить, то не їсть, а як їсть,
то не дрімає.

○

То снідаю, то обідаю — і погуляти
ніколи.

☉

Колос повний до землі гнеться,
а порожній угору пнеться.

○

Голівка — як маківка: лиш витрясти
та й вимести.

○

На голові блистять, а в голові
свистять.

Носить голову тільки для шапки.

○

Хто слухас, а хто окунів ловить
слухаючи.

○

Не тямить голова, що язик лепече.

○

В кого в голові капустина розсада,
не pomoже і посада.

○

Яка головонька, така й розмовоцька.

○

Не знав, не знав — та як на те забув.

○

Осла визнаш по вухах, а дурня —
по балачках.

○

Великий до неба, а дурний
як не треба.

○

Сила воляча, а розум курячий.

Волос довгий, а розум короткий.

○

Він не дурний, а тільки розуму не має.

○

Що на умі, те й на язиці.

○

Говори до дурня, а дурень усе дурнем.

○

Голосний, як дзвін, а дурний, як довбня.

○

Дай дурневі макогін — він і вікна поб'є.

○

Доки дурний мовчить, доти має вигляд розумного.

○

У бороді гречка цвіте, а в голові й на зяб не орано.

Під носом косовиця, а на розум ще й не орано.

○

Сім літ минуло, як музика грала, а він ще й тепер скаче.

○

Як овечка: не скаже ні словечка.

○

Порожній посуд здаля дзвенить.

○

Порожня бочка гудить, а повна мовчить.

○

Дурень, дурень, а в вогонь не полізе.

○

Дурень і на рівній дорозі порожнього воза перекине.

○

Дурневі покажи палець, а він сміється.

Дурний і хату спалить, так вогневі
рад.

○

Дурень на саях дрижить, а кожух
під ним лежить.

○

Дурний як зав'яже, то й мудрий
не розв'яже.

○

Дурному Гаврилці — усе
чорнобривці.

○

Дурному дурне і сниться.

○

Краще з розумним загубити,
як з дурним знайти.

○

Мертвого не вилічити,
а дурня не навчити.

○

Один дурень закине у воду сокиру,
а десять розумних не витягнуть.

Пошли дурня по раки, а він жаб
наловить.

○

Раденький, що дурненький.

○

Голова без розуму, як ліхтар
без свічки.

○

Хто розуму не має, тому і коваль
не вкус.

○

Ворона за море літала, а розуму
не набрала.

○

Чим розумний стидасться, тим
дурний величається.

○

Розумна голова, та дурню попалася.

○

Розумна голова, та соломкою набита.

○

«Що дурень робить?» — «Воду міряє».

Порожній млин і без вітру меле.

○

Не має третьої клепки в голові.

○

У голові розуму багато, та ключ від неї загублений.

○

Він дуже розумний: решетом зірки у воді ловить.

○

Не всі дома: половина поїхала.

Якби жабі хвоста, була б не проста.

○

Загордилась свиня, що об панський тин чухалась.

○

Так загордів, що й через бороду не плює.

○

Чоловік гордий — як пухир водний.

Гора мишу вродила.

○

Дме пику, що й граблями носа не дістанеш.

○

Дере голову, як попава кобила.

○

Дмись, не дмись — волом не будеш.

○

Задер носа—і кочергою не дістанеш.

○

Кобила з вовком рівнялась, та додому не вернулась.

○

Знайте нас, що ми голі, та в жупані ходим.

○

Роздайсь, море, жаба лізе.

○

Піднімайте, свині, хвости, бо глибоко морем брести.

Коли б свині роги, то й людей
переколола б.

Коли б свині крила, вона б і небо
зрила.

Показує дорогу, а сам у болото лізе.

Сказано, велика птиця—як горобець.

Нащо вороні великі розговори, коли
вона знає своє «кра».

Ти йому стрижене, а він тобі
голене.

Захотілось бабі раків — продала
корову.

Не хочу в ворота — розбирайте тил.

Я про цибулю, а він про часник.

Насміхався кулик з болота та й сам
туди поліз.

Бачить чуже під лісом, а не бачить
свого під носом.

Знайте нас: ми кислці, з нас
бо квас.

Хвалилася вівця, що в неї хвіст, як
у жеребця, та ніхто тому не вірив.

Хвалилась, хвалилась, поки
не звалилась.

Хвальби повні торби, а вони
порожні.

Хвастала кобила, що з возом горшки
побила.

Діла на копійку, та балачок
на карбованець.

Великої кошари свиня.

○

Нащо сові дзеркало, коли вона й так
знає, що гарна.

○

Коли ще косовиця, а ми вже й сіно
возимо.

○

Де ще те теля, а він уже з довбнею
бігас.

○

Самі в гріхах, як в реп'яхах, а ще
й людей судять.

○

Не бачить сова, яка сама.

○

Дорікав горщик чавунові, що
чорний, аж гульк — і сам в сажі.

○

Сміялася верша з сака, коли
гляне — й сама така.

210

Сам блудить, а других судить.

Хміль — не вода, чоловіку біда.

○

Дай йому пити, то він не дасть тобі
жити.

○

В горілці розум утопив.

○

Вино й горілку полюбив — честь
загубив.

○

Вино людину веселить, а потім
і ума лишить.

○

Хто п'яницю полюбить, той вік
собі погубить.

○

Де чарка, там і сварка.

211

Чарка горілки — лиха ківш.

Хто частенько випиває, той під
тином спочиває.

Не шкода горілки випитої, а шкода
розуму пропитуго.

Горілка без вогню розум спалить.

Прощай, розуме, як з горілкою
зустрівся.

Хліб на ноги ставить, а горілка
з ніг валить.

П'яний — дурному брат.

Горілку полюбив — родину загубив.

Горілочка-тума хоч кого зведе з ума.

Будь здорова, як риба, гожа,
як вода, весела, як весна, робоча,
як бджола, багата, як земля!

Година вам щаслива!

Ні пуху, ні пера!

Жити вам, поживати та добра
наживати!

Нехай вам добро і з роси, і з води,
і з усієї лободи!

Коноплі під стелю, а льон по коліна,
щоб в господині голова не боліла!

Сійся, родися, жито-пшениця,
всіляка пашниця!

На щастя, на здоров'я, на Новий рік,
щоб було краще, як торік!

○
Великий рости, щасливий будь,
себе не хвали, інших не гудь!

○
Від краю до краю всім добра бажаю!

○
По цій мові та будьмо здорові!

З М І С Т

- 5 Вступне слово *Михайла Пазяка*.
18 Наша партія могутня
нас веде в ясне майбутнє.
32 Мужича правда колюча,
а панська на всі боки гнуча.
46 Як ведеться, так і живеться.
86 Життя прожити —
не поле перейти.
176 Який Сава, така й слава.

На
щ

УКРАИНСКІЕ ПОСЛОВИЦЫ
И ПОГОВОРКИ

С б о р н и к

Ве
се

Составитель *Пазяк Михаил Михайлович*
Серия «Мудрость народная»
(На украинском языке)

Ви

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

По

Редактор *Л. М. Кирилець*
Художник *Ю. І. Крига*
Художній редактор *В. В. Машков*
Технічний редактор *Л. І. Ільченко*
Коректор *А. В. Кудряцева*

Виготовлено на книжковій фабриці
«Жовтень» республіканського
виробничого об'єднання
«Поліграфкнига»,
Київ, Артема, 23а.

БФ 32792.

Здано на виробництво 16.II 1976 р.

Підписано до друку 21.V 1976 р.

Формат 70×108^{1/64}.

Папір машинно-кредяний.

Фізичн. друк. арк. 3,375.

Умовн. друк. арк. 4,725.

Обліково-видавн. арк. 3,86.

Ціна 26 коп. Замовл. 1036.

Тираж 50 000.

